

Papp Z. Attila – Vass Ágnes:

Külhoni szavazás: kontextusok és Kárpát-medencei percepciók

1. A külhoni szavazás kontextusa és nemzetközi gyakorlata

A választójog a demokrácia egyik alappillére és az állampolgársághoz tartozó jogok közül az egyik legjelentősebb. Míg Marshall az állampolgárságot a politikai, polgári és szociális jogok összességéként értelmezte¹, addig Rousseau vagy Walzer az állampolgárságot az adott közösséghez tartozásként, az abban való tagságként írja le. Az állampolgárság tehát nem csupán „jog a jogokhoz”², hanem egy tagsági státusz egy saját kormányzattal rendelkező közösségben.³ Az állampolgársággal járó szavazati jog által az egyén aktívan részt vehet a közösség döntési folyamataiban és befolyásolni tudja azokat. A mindenkire kiterjedő, általános választójog azonban viszonylag kései fejleménye a jogrendszer fejlődésének, hiszen az csak a huszadik század elején jelenik meg az európai országok körében – az 1910-es évekig például a legtöbb országban nem szavazhattak a nők⁴. Bár az ilyen jellegű szabályozások fokozatosan eltűntek, a választójog a mai napig a legtöbb államban állampolgársághoz vagy lakhelyhez kötött⁵. A tanulmány nem foglalkozik a választójog egyéb feltételeivel, mint pl. a korhatár vagy az egészségi állapot, mivel itt elsősorban az állampolgárság–lakhely–szavazati jog összefüggéseire fókuszálunk.

Az állampolgárság hagyományos értelmezés szerint az állam és az egyén között kialakuló jogi viszony. Ebből az értelmezésből kiindulva a többes állampolgárság gyakorlatát sokáig elutasították az államok, főleg az ebből fakadó jogi kérdések miatt. A globalizáció és az egyre erősödő migrációs folyamatok által azonban ez a felfogás fokozatosan megváltozott. Napjainkra a *ius sanguinis* és a *ius soli* elve összerosódott, a kettős állampolgárság gyakorlata egyre elterjedtebbé vált. Az állampolgárság megadása egyrészt a befogadó nemzetállam számára vált eszközzé arra, hogy a területére érkezőket könnyebben tudja integrálni. Ebben a kontextusban az állampolgárság „nemzeti súlya” fokozatosan elhomályosul – vagyis az állampolgárság „re-etnicizálódik”.⁶ Másrészt azonban a kibocsájtó állam számára is eszköz az állampolgárság arra, hogy a különböző okok miatt kivándorló egyénekkal (vagy közösségeikkel) kapcsolataikat fenntartsák, megerősítsék.⁷ Az állampolgárság azonban az anyaország és a különböző történelmi okok miatt más állam

területén élő kisebbségi közösségek kapcsolatrendszerében is megjelenik. Van tehát az állampolgárságnak egy olyan fajtája is, amikor az anyaország „kiterjeszti” állampolgárságát azokra, akik nem önszántukból hagyták el az ország területét, hanem a határok léptek át felettük. Ez utóbbi két esetben az állampolgárság „de-etnicizálódásáról” beszél Joppke, amikor is a *ius sanguinis* elve válik meghatározóvá.⁸ Ezek alapján Bauböck a többes állampolgársági gyakorlatokat áttekintve három fő csoportba osztja annak lehetséges változatait. Az első kategóriába a többes állampolgárság (*multiple national*) tartozik, mely azt jelenti, hogy az egyén kettő vagy több ország állampolgárságával rendelkezik párhuzamosan. A második kategóriába tartozik a Tomas Hammar által létrehozott „denizenship” fogalma. Hammar⁹ ezzel a fogalommal jelölte az egy adott országban hosszabb ideig tartózkodó külföldiek jogi státuszát. Ebben a kategóriában a szavazati jog – ahogy Bauböck fogalmaz – általában a tagsági státusszal rendelkezők privilégiuma marad.¹⁰ A denizenship kategóriába tartozó személyek rendelkeznek a különféle polgári és szociális jogokkal, bizonyos esetekben a családdegyesítés jogával, valamint részt vehetnek a helyi választásokon is és élhetnek a honosítás lehetőségével – vagyis egyfajta szürke zónába tartoznak, de idővel teljes jogú állampolgárokká válhatnak.¹¹ Bauböck a harmadik kategóriába sorolja azt a lehetőséget, amikor egy állam úgy ad állampolgárságot, hogy az érintett személyek nem élnek vagy tartózkodnak az adott állam területén – ez tulajdonképpen a „denizenship” fogalmának fordítottja, amit a szerző külső kvázi állampolgárságnak (*external quasi citizenship*) nevez.¹² Ez a gyakorlat leginkább azoknak az államoknak az esetében elterjedt, melyek kiterjedt etnikai kisebbségekkel rendelkeznek egy másik állam területén. Idetartoznak elsősorban a kelet- és közép-európai országok, köztük Magyarország is.

A többes állampolgárság gyakorlatának elterjedése a szavazati jog és a szavazásra jogosultak körének meghatározásában is változást hozott. Mint arra korábban is utaltunk, a szavazati jog kiterjesztése egy mai napig le nem záruló folyamat, folyamatosan változik azoknak a köre, akik élhetnek ezzel a joggal. A huzamosabb ideig külföldön tartózkodó állampolgárok hazai választásokon való részvételének lehetővé tétele is egy ilyen kérdés. Míg 1945-ben hat országban volt elfogadott gyakorlat a külföldön tartózkodó állampolgárok szavazati jogának „hazai” garantálása, addig ez a szám 2007-re már 115-re nőtt.¹³ Annak ellenére beszélhetünk egy kibontakozó globális trendről, hogy a hosszabb távon külföldön élő állampolgárok szavazati joga *prima face* szembe megy a demokratikus elvekkel, hiszen az érintett

személyek nem élnek az adott ország területén, így az adott állam jogrendszere és az ott történő politikai és társadalmi változások sem érintik őket közvetlenül. Nem meglepő tehát, hogy a külföldön élő állampolgárok hazai szavazásokon való részvétele egy nehezen megválaszolható és jogi, politikai szempontból is vitatott kérdés. Erre vonatkozóan a nemzetközi jogban sem találunk egységes szabályozást. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 25. cikke¹⁴ szerint minden állampolgárt megilleti a választás és a választhatóság joga „ésszerűtlen korlátozások” nélkül, de a lakhellyel nem rendelkező állampolgárok szavazati jogáról nem tesz említést a dokumentum. A migráns munkavállalók és családtagjaik jogainak védelméről szóló nemzetközi egyezmény (1990)¹⁵ szerint a migráns munkavállalókat megilleti a szavazati jog hazájukban (Art 41.), azonban ezt az egyezményt egy uniós tagállam sem ratifikálta. A Velencei Bizottság által kidolgozott „Választási irányelvek” is kimondja, hogy a külföldön tartózkodó állampolgárok választhatnak és választhatóak a származásuk szerinti országban, azonban azt is hozzáteszi, hogy a választásokon való részvétel lakhelyhez kötése nem megy szembe az általános választójog elvével.¹⁶ Láthatjuk tehát, hogy a külföldön élő állampolgárok szavazati jogára vonatkozóan nincsenek egységes nemzetközi jogi normák.¹⁷

A külföldön élő állampolgároknak garantált szavazati jog a világ valamennyi térségében elterjedt gyakorlat, az egyes államok különböző okok miatt teszik lehetővé a más állam területén élő állampolgárainak, hogy szavazhassanak a „hazai” választásokon. Vannak országok, melyek a külföldön szolgálatot tévő katonák vagy közalkalmazottak miatt vezették be ezt a gyakorlatot. Ide tartozik például Kanada vagy Új-Zéland, amelyek az első világháború után, vagy az USA és Franciaország, amelyek a második világháború után tették ezt lehetővé. Vannak olyan államok is, amelyek a rendszerváltozások, illetve a demokratikus átmenet időszakában tették lehetővé a külföldön élő állampolgárok számára a „hazai” szavazást. Ebbe a nagy csoportba első sorban a latin-amerikai valamint a dél- és közép-európai országok tartoznak. Természetesen más okok vezették Mexikót, Argentínát, Brazíliát, Portugáliát, Spanyolországot vagy Olaszországot a külföldön élő állampolgárok hazai szavazáson való részvételének lehetővé tételére, mint például Romániát, Szlovákiát, a balti államokat vagy Lengyelországot, de a legtöbb államban e gyakorlat bevezetésének időzítése a nagy politikai változások utáni időszakra tehető. Meg kell említenünk azokat az országokat is, amelyek a külföldön élő jelentős számú diaszpóra közösségekkel fenntartott inkább negatív vagy

semleges kapcsolataikat felül írva állampolgárságot és szavazati jogot biztosítottak a külföldön élő migránsok számára.

A külföldön élő állampolgárok részvétele a hazai választásokban, valamint önmagában a szavazati jog határokon túli kiterjesztése változásokat idézhet elő az anyaország/kibocsájtó ország és kisebbségi/diaszpóra közösség kapcsolatában. A kiterjesztett szavazati jog belső és külső feszültségeket kelthet az adott országban, hiszen a határokon túlról érkező szavazatok is ugyanannyit érnek, mint a határokon belül leadott szavazatok. Nemzetközi viszonylatban pedig a határon átnyúló kampányok, az anyaország/kibocsájtó ország belpolitikájának ilyen jellegű exportálása okozhat feszültséget az érintett államok között. Az egyes országok gyakorlata eltérő abban is, hogy a határon túl élők hogyan szavazhatnak: vannak államok, ahol a határon túl élőknek külön képviselőjük van az adott állam parlamentjében. A 2006-os parlamenti választásokon Olaszországban négy földrajzi térség alapján csoportosították a határon túl élő olaszokat: Észak-Amerika, Dél-Amerika, Európa és a világ többi része. A külföldön élő olasz állampolgárok 12 képviselőt juttathattak be az alsóházba, míg hat képviselőjük kerülhetett a szenátusba. Annak ellenére, hogy általánosságban a határon túlról érkező szavazatok nem befolyásolják szignifikánsan a választások eredményei, vannak olyan esetek, ahol ez a kérdés sem elhanyagolható. Az előbbieken említett olasz példa ebben az összefüggésben is vizsgálható. A 2000/2001-es alkotmányreformmal – mely a külföldi olasz állampolgárok képviseletét tette lehetővé – az volt a célja az akkori jobboldali, Berlusconi vezette kormánynak, hogy hatalmát megerősítse majd a határokon túlról érkező szavazatok által.¹⁸ Ennek ellenkezője történt azonban a 2006-os választásokon, amikor is, kevés többséggel ugyan, de a bal-közép Prodi alakíthatott kormányt, köszönhetően többek között a külföldi szavazatoknak is.¹⁹ Hasonló Horvátország példája is. Az 1991-es állampolgársági törvény – a 2010-es magyar törvényhez hasonlóan – állampolgárságot kínál azoknak a horvát nemzetiségű személyeknek, akik nem az ország területén élnek. Ide tartozott többek között a Bosznia-Hercegovinában élő kb. 800 ezres horvát kisebbségi közösség is. A külföldről érkező szavazatok 1995-ben és 2000-ben is lehetővé tették Franjo Tudjman számára, hogy megnyerje a választásokat.²⁰ Annak ellenére, hogy uniós nyomásra végül sor került a választási rendszer reformjára, a külhoni szavazatok továbbra is nagymértékben befolyásolni tudják a választások eredményeit. Ez 2007-ben is bebizonyosodott, amikor is valamennyi, horvátországi közvélemény kutatás még közvetlenül a választások előtt is a

szociáldemokraták győzelmét jósolta, amit azonban a figyelmen kívül hagyott külföldi szavazatok felülírtak. A horvát kettős állampolgársági politika reformját elvető konzervatívok ugyanis a külföldről érkező szavazatok által voltak képesek nyerni.²¹ Ehhez hasonló körülmények alakultak ki Románia esetében is, amikor a az lehetővé tette a Moldovában és Ukrajnában élő románok számára Románia állampolgárságának megszerzését.²² A Moldovában élő román-moldáv kettős állampolgároknak szavazatai nélkül ugyanis Basescu alighanem elveszítette volna a 2009-es választásokat.

Az eddigi példáktól részben különbözik a bolgár gyakorlat, azonban itt is jelentős szerepe volt a külföldi – elsősorban törökországi szavazatoknak. A zsvikovi erőltetett asszimilációs politika elől külföldre települő és ez által bolgár állampolgárságukat elvesztő török nemzetiségűek a rendszerváltás után nagy számban szerezték vissza bolgár állampolgárságukat. A török-bolgár kettős állampolgárok szavazati jogáról kialakult vita komoly indulatokat szított a bolgár közéletben. A 2001-es választásokon a török-bolgár kettős állampolgárok szavazatai a bulgáriai törökök érdekeit képviselő Mozgalom a Jogokért és Szabadságért párt három képviselőjét juttatták be a parlamentbe.²³ Az ellenzéknek 2007-ben sikerült elérnie, hogy a választásokon való részvételt ne csak állampolgársághoz, hanem bejelentett lakhelyhez is kössék. Ez azonban a valós helyzetet sokban nem tudta befolyásolni, mivel a bejelentett lakhely megszerzése jelenleg pusztán formalitás Bulgáriában.²⁴

Felvetődik tehát a kérdés, hogy azok az állampolgárok, akik nem élnek az adott ország területén és közvetlenül nem érinti őket a választás eredménye, részt vehetnek-e a választásokon. López-Guerra érvelése szerint nem, hiszen ők nem az adott ország jogrendszerében élnek és a választások eredményei sem érintik őket úgy, mint ahogy azokat az állampolgárokat, akik az adott állam területén élnek. Vagyis az ő érvrendszerében a területi elvnek van a legnagyobb szerepe, annak ellenére is, hogy a szavazati jog gyakorlása ennél összetettebb kérdés. Bauböck ezt a kérdést egy fogalom bevezetésével próbálja meg egyszerűbbé tenni. Az ő felfogása szerint az állampolgárság magában rejti azt, hogy az egyén érdekelt az adott közösségben zajló folyamatok alakításában – vagyis nem csupán az outputban érintett. Ebből kiindulva vezeti be a stakeholder állampolgárság fogalmát, ami magába foglalja az állampolgár érdekelttségét is az adott közösségben, vagyis hogy nem csak amiatt tartozik az adott politikai közösséghez, mert ott született, vagy ott él, hanem mert érdekelt annak jövőjében. Szerinte két csoporthoz tartozó egyének vehetnek részt a

választásokon: azok, akikre a választásokon meghozott döntések közvetlenül vonatkoznak, és azok, akiknek az érdekeikre a választásokon megszülető döntés hatással lesz. Ez utóbbi csoportba tartozhatnak az adott ország területén nem élő, de annak állampolgárságával rendelkező személyek is, amennyiben érdekeik belehelyezkednek az adott politikai közösség érdekrendszerébe. Bauböck értelmezésében ebbe a csoportba tartozhatnak például a migránsok, vagy azok leszármazottjai, hiszen az ő esetükben az állampolgárságuk magába rejti a visszatérés lehetőségét – vagyis hogy idővel nem csak közvetve, de közvetlenül is tagjai lesznek az „otthoni” politikai közösségnek. Ez utóbbi csoportba tartozhatnak a egyszerűsített honosítás által magyar állampolgárságot és ez által szavazati jogot kapott határon túli magyarok is, hiszen – majd ahogy ezt a későbbiekben látni fogjuk – nem mindegy számukra, hogy „milyen az anyaország”, vagyis hogy milyen kormány van hatalmon Magyarországon és az milyen nemzetpolitikát folytat. Bauböck azonban hozzáteszi, hogy az érzelmi kötődés vagy a nacionalista szentimentalizmus nem elégséges ahhoz, hogy valaki választási joggal rendelkező állampolgárrá váljon.²⁵

A 2004-es, érvénytelen népszavazás után a határon túl élőknek nyújtandó magyar állampolgárság kérdése folyamatosan jelen volt a magyar belpolitikában. A Magyar Országgyűlés végül 2010. május 26-án (három nappal az új parlament megalakulása után) terjesztette be a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosítását. A módosítás bevezette az egyszerűsített honosítási eljárást, melynek értelmében az a nem magyar állampolgár, akinek valamelyik felmenője magyar állampolgársággal rendelkezett, vagy valószínűsíti magyarországi származását, valamint igazolja magyar nyelvtudását, kedvezményesen honosítható anélkül, hogy Magyarországon lakhellyel rendelkezne. Mivel Magyarország esetében nem ez volt az első jogi lépés a határon túl élők felé (lásd pl. státusztörvény), az állampolgárság kiterjesztése elsősorban inkább szimbolikus lépésként volt értelmezhető, mely erősítheti az egyéneknél a nemzeti összetartozás érzését. Annak ellenére, hogy az akkori politikai retorika elvetette a szavazati jog kiterjesztésének lehetőségét, végül mégis kiterjesztették azt azokra az állampolgárookra is, akik nem rendelkeznek Magyarországon lakhellyel. Vagyis az egyszerűsített honosítási eljárással magyar állampolgárokká váló határon túliak is részt vehetnek a magyarországi országgyűlési választásokon. Ezzel a lépéssel az állampolgárság szimbolikus jellege is átalakult, hiszen a szavazati jog megadásával jelentős változások indulhatnak be többek között az anyaország és

a határon túli közösségek kapcsolatrendszerében. Az egyik ilyen (hosszú távon talán a legfontosabb) átfogó változás a határon túli magyar közösségek diaszporizálódása lehet. Ahogy Bauböck is állítja, az állampolgárság és a szavazati jog által az anyaország és a kisebbségi közösség közötti kapcsolat átalakul: az anyaország egy másik állam területén élő állampolgárait védelmező államként jelenik meg, míg a kisebbségi közösség tagjai ugyanolyan „státuszba” kerülnek, mint azok, akik különböző okok miatt, de saját akaratukból hagyták el országukat és lettek állampolgárrá egy másik állam területén.²⁶ A magyar kisebbségi közösségek szempontjából ez azt eredményezheti, hogy ez által az eddig (eltérő módon és eredményekkel) végbemenő párhuzamos társadalomépítés folyamata megzökken.²⁷ A magyar állampolgársággal és ez által szavazati joggal rendelkező határon túli közösségekben élő magyarok feltehetően inkább orientálódnak a magyar belpolitika felé, míg a terület szerinti államuk politikai folyamataiból fokozatosan kimaradnak. Ez által csökken az ottani érdekképviseletük és növekszik a többségi és kisebbségi közösségek közti távolság. Ezt a feltételezést alátámaszthatja az a tény is, hogy a kettős állampolgárság esetében a „másik” állampolgárság mindig magában rejt egy menekülési lehetőséget.²⁸ A magyar állampolgárságban lappangó migrációs lehetőségeket tehát csak erősítheti a magyar belpolitikai élet felé orientálódás és ez által a hazai társadalmi-politikai folyamatokból való fokozatos kiszorulás. Ez a két tényező (a menekülési lehetőség és a „hazai” politikai-társadalmi folyamatokból való kiszorulás) oda-vissza erősíthetik egymást.

2. Külhoni szavazással kapcsolatos vélemények a Kárpát-medencében

Rövid bevezetőnkben megpróbáltuk felvázolni az egyszerűsített honosítás által magyar állampolgárokká váló, Magyarország területén lakhellyel nem rendelkezők szavazati jogának kérdését. 2013 folyamán több fókuszcsoport-beszélgetést végeztünk a könnyített honosítás, valamint a kettős állampolgárság percepciójáról, illetve az ebből levezethető régi-új identitás percepciókról.²⁹ A beszélgetések során³⁰ külön kitértünk a kettős állampolgársághoz kapcsolódó szavazati jog kiterjesztésének megítélésére, illetve arra is, hogy beszélgetőpartnereink élni fognak-e ezzel a számukra új joggal. E beszélgetések célja többek között az volt, hogy megvizsgáljuk, az egyszerűsített honosítás során megszerezhető magyar állampolgárság milyen etnikai térbe érkezett, milyen állampolgárság konstrukciók jöttek létre és ez mennyiben befolyásolta a Magyarországhoz, a terület szerinti államhoz és a saját kisebbségi közösséghez fűződő viszony milyenségét. Mivel fókuszcsoportos beszélgetésekről

van szó, ezért pontosabban fogalmazva inkább azt tudjuk megvizsgálni, hogy a résztvevők diszkurzíve hogy viszonyulnak ehhez a kérdéshez. Valamennyi beszélgetés során külön érintettük a szavazati jog kérdését is. Egyrészt annak próbáltunk utána járni, hogy a Bauböck által megalkotott „stakeholder” állampolgárság tudata kialakult-e a résztvevőkben, avagy sem. Egyszerűbben fogalmazva arra voltunk kíváncsiak, hogy a résztvevők (akik esetében nem mindenkinél volt világos, hogy felvette-e vagy sem a magyar állampolgárságot) élnek-e szavazati jogukkal és milyen meggyőződésből teszik mindezt. Hogyan oldják fel magukban azt a feszültséget (ha egyáltalán van ilyen), hogy szavazatukkal úgy vehetnek részt egy másik állam politikai folyamataiban, hogy nem élnek annak területén. Arra is kíváncsiak voltunk, hogy a magyarországi szavazati jog változtatott-e valamit a „hazai” országos és kisebbségi magyar politika megítélésén, és ha igen, mennyiben. Kitértünk arra is, hogy mi alapján döntenek el, hogy mire voksolnak. Természetesen nyíltan egyik résztvevőtől sem kértünk politikai állásfoglalást, inkább arra voltunk kíváncsiak, hogy mennyire a racionális megfontolás (tehát a magyar belpolitikát és a pártok programjait ismerve), vagy inkább érzelmi kötődés, szimpátia alapján hoznak döntést, amikor az urnák elé járulnak. Ez azért is érdekes, mert valamennyi csoport esetében megfigyelhető volt, hogy a magyar belpolitikát a terület szerinti országuk belpolitikai jellegzetességeinek szemüvegén keresztül szemléltek. Vagyis a magyar belpolitika megítélése főleg a „hazai” belpolitika tükréből történt. A beszélgetések dinamikáját és intenzitását tekintve a szavazati joggal kapcsolatos kérdések valamennyi fókuszcsoportban az egyik legvitatottabb kérdések voltak. A válaszok bemutatásával és elemzésével a bevezető részben bemutatott tendenciákat próbáltuk megragadni, és a következőkben bemutatjuk, hogy az általunk elemzett beszélgetésekből mennyire igazolódnak a fentiekben megfogalmazott állítások.

A diaszporizálódás hipotézise szerint a szavazati jog lakhelytől független kiterjesztése a külföldiekre együtt jár azzal, hogy a kettős állampolgárok eltávolodnak saját (kisebbségi) politikai közösségüktől, és politikai figyelmük elsősorban az anyaország felé irányul. Ennek az odafordulásnak azonban kérdés, milyen mértékben van racionális, illetve érzelmi alapja. Ha valóban diaszporizálódás bontakozik ki, ez az odafordulás feltételezhetően érzelmi alapon fog történni, hiszen diaszpórában élni azt is jelenti, hogy a nemzeti, etnikai identitás felerősödik.³¹ Ebből az is következik, az anyaország részéről felkínált politikai részvétel lehetősége érzelmi-nemzeti alapon strukturálódik, ez pedig együtt jár a konkrét politikai

szereplők irracionális, azaz nem a (szak)politikai kínálatok tudatos mérlegelésére épülő megítélésével. Kérdés azonban, hogy a politikai részvétel kizárólag érzelmi alapon történik-e, illetve hogyan merül fel az a liberális politikai perspektíva, miszerint az egyének individuálisan és felelősségteljesen vesznek részt a politikai életben. Ez a kérdés esetünkben sokkal árnyaltabbá válik, ha a beszélgetések során is megfogalmazott érzelmi alapú állampolgárság felvételből indulunk ki: a külhoni magyarok érzelmi alapon beléptek/bekerültek a magyarországi politikai térbe, ahol a szavazati jog által részt vehetnek az ott zajló folyamatokban. A beszélgetések alapján e ponton finom ellentmondásokat rekonstruálhatunk: bár tudatosítják, hogy ők is részeseivé váltak a magyar belpolitikai térnek, ám elismerik az azzal kapcsolatos tájékozatlanságukat. Ez azokban az esetekben válik érdekessé, amikor a résztvevők Magyarországot hazájukként jelölik meg. A beszélgetések alapján egyértelműen kirajzolódik, hogy a magyar állampolgárság megszerzésének motivációi között valójában nem szerepelt a politikai nemzet tagjává válás ténye, ám ez nem akadályozza meg abban őket, hogy részt vegyenek a politikai közéletben. A kultúrnemzeti hovatartozás az állampolgárság által átalakult politikai nemzetséggé: a kisebbségi életformához tapadó érzelmi, szimbolikus vetületeket az anyaország beemelte az állampolgárság külhoni intézményesülési folyamataiba.

A: „Nézőpont kérdése. A Magyarországon élő magyar állampolgárnak az a véleménye, s talán itt egyet is értek velük, hogy honnan tudom én, aki 300 kilométerre élek egy másik országban, hogy mik az ő vágyai vagy mi az, amit ő el szeretne érni. (...) De én nem ismerem a történéseket, csak a kampány által ismertetett anyagból nem tudom megítélni, hogy az jó-e Magyarországnak vagy nem. (...) De szavazni mindenképp elmegyek. Hogy mit szavazok, az egy másik dolog. Attól függ, hogy mi közül kell válasszak. De azzal a tudattal megyek el, hogy nem ismerem a szavazatom reális következményét. Lehet megismerni meg fogom, de megélni biztos nem. Mi annyit veszünk észre a szavazataink után, hogy a gyerekeink megkapják ezt a 300 lejes tanszer segélyt... tehát mi az anyagi juttatásokat tudjuk érzékelni.”
(9. beszélgetés, Erdély)

2.1. A felkínált politikai részvétel elvi diszkurzív megítélése

A magyarországi választásokon való részvétel megítélése röviden összefoglalva a „beleszólunk más dolgába” kontextusban jelent meg, vagyis hogy van-e bárkinek joga és/vagy erkölcsi alapja arra, hogy úgy vegyen részt a választásokon, hogy nem él az adott ország területén. E toposz mindegyik régióban felbukkant, sőt, az egyik legvitatottabb témakörre vált, ezért is érdemes közelebbről felfejtenünk egy-két lehetséges jelentéstartományát. A „beleszólás” általánosabban olyan külső (verbális) beavatkozást jelent, amely által a dolgok természetességét, normális folyamat befolyásolni akarjuk. A beleszólás által az egyén praxisainak integritása megkérdőjeleződik, nem véletlen, hogy a szónak enyhe pejoratív kicsengése is van. A politikába való „beleszólás”-t részvételeként is értelmezhetjük, igaz ebben az esetben sem szűnik meg a szó negatív kicsengése: míg a „beleszólás” megőrzi az aktor külső és jobbra inaktív pozícióját, a politikai részvétel már aktív együttműködésre utal. Politikai részvételeként értelmezve azonban tudatos állampolgári, demokratikus habitusra utal, ám esetünkben itt „más dolgaiba” való beleszólásként tételeződik: így diszkurzív szinten visszaköszön a magyarországi és határon túli magyar, avagy a belhoni és külhoni magyar szembeállítás, sőt távolítás. A magyar állampolgárság szavazati joggal is járó felvétele rögtön nem szünteti meg a *Mi-Ők*, avagy a *Hasonló-Más* dichotómiákat, avagy a kisebbségi és többségi magyarok kölcsönös előítéleteit. A magyarországi magyarok *másként* való tételezése a mentális határok fenntartására is utal.

A *másság* azonban könnyen intézményesülhet e kontextusban, hiszen kézzelfogható elkülönülő sajátosságokról van szó: a magyarországi magyarok és a külhoniak más-más országokban (pontosabban: más-más politikai, jogi, gazdasági feltételekkel rendelkező társadalmakban) élnek, ezért a beszélgetésekben tetten érhető *másság* területiségben ölt testet. Kérdésként fogalmazható meg tehát, hogy ezt a mentális „*ius soli*”-t a szavazati jog igénybevétele hogyan befolyásolja. Ez azért is érdekes, mert a Magyarországon élők is „*ius soli*”-ban élnek, illetve szocializálódtak, hiszen az itteni közvélemény egy részében is markánsan megfogalmazódik, hogy csak az szavazzon Magyarországon, aki itt is adózik.³²

E téma kapcsán a legintenzívebb vita az egyik szlovákiai beszélgetésben alakult ki. Talán nem véletlenül itt, hiszen a többi országban a kettős állampolgárság intézménye vagy jogilag elfogadott (Romániában és Szerbiában), vagy a helyi hivatalosságok többé-kevésbé szemet hunynak fölötte (Ukrajna). A kettős állampolgárság és az abból eredeztethető vélemények az utóbbi három országban mondhatni egy kész ténnyel kapcsolatos állapotot jelölnek, míg

Szlovákiában e témakör még cseppfolyós állapotban van. A felvidéki két szembenálló érvrendszerben egyrészt az érzelmi alapú nemzeti elköteleződés és a magyar-magyar pragmatikus szolidaritás, másrészt pedig a sajátosként felfogott kisebbségi helyzet racionalitása és a többes állampolgárság flexibilitását³³ elutasító erkölcsössége köszön vissza.

„A: Nézetem szerint (...) ez a kettős állampolgárság (...) politikai huncutság. Jó, van, van, de minek? (...) A jelenleg hatályos szlovák törvény értelmében én lehetnék kettős állampolgár, igaz, hogy nem magyar, hanem lehetnék cseh állampolgár, de felteszem újra a kérdést, minek? Én itt élek, ebben az országban, itt boldogulok, itt él a családom, most az, hogy én egy másik állampolgár, másik országnak az állampolgára legyek, nem tudom elképzelni annak a racionalitását. Mi annak az értelme...

(...)

B.: Én hadd ne értsek egyet. Az állampolgárság az két dologból áll. Ez egy jogi kapcsolat, és egy érzelmi kapcsolat. Ha már... De az ember az érzelmi lény is, meg ilyen szempontból is, és az itt élő magyarnak nem biztos, hogy mindegy, hogy milyen Magyarország lesz...

A.: Nekem mindegy.

B.: Hát, az te vagy, sajnállak, az te vagy. Nem mindegy, hogy milyen Magyarország, és ezért nem mindegy, hogy választ vagy nem választ. Mert nem mindegy, hogy milyen kormány lesz ott, az a kormány mit fog az itteni magyarokért tenni. Láttuk ennek az ellenpéldáját is, hogy mit tettek az itteni magyarokért, és látjuk a jelenlegi példát is.

(...)

A.: Ez a szép a demokráciában, hogy nem egyforma a véleményünk. B. barátomnak a véleményéhez, hogy igenis fontos, hogy a szavazatunkkal befolyásoljuk, hogy milyen magyar kormány kerül, énnekem teljesen más a véleményem: az, hogy milyen magyar kormány legyen, azt döntse el az ott élő, ott adózó állampolgár... Most ezt átvethetem úgy is, hogy ők engem lefizetnek, azért hogy én segítsem őket, tehát prostituálódok egy kicsit, hogy engem megfizetnek azok, hogy majd én átmegyek és jót szavazok rátok. Számomra ez erkölcsi kérdés. Én nem akarok belebeszélni senkinek az ügyeibe, az én családi ügyeimbe se beszéljen bele senki. Én se beszélek bele senkiébe.

B: Hát, a világ magyarságának semmilyen korszakban nem volt mindegy, hogy az anyaország milyen. Ha erős volt, nagy dolgokat tudott véghezvinni, ez mindig a határon túli magyarok érdekében meghatározó dolog volt. (...) Ha egységes Magyarországról beszélünk, akkor az mindig meghatározó lesz, hogy milyen Magyarország van.

A: Egységes Magyarországról mi ne beszéljünk itt kívülállóként...

B.: Egységes magyar nemzetről.

A.: Arról beszélhetünk, de nem Magyarországról.

B.: De van anyaország. És az, hogy milyen az anyaország...

A.: Abba az ország határain belül élők beszéljenek bele. Én ennek az országnak a határain belül élek, én ebbe akarok belebeszélni. Most ide is beledumálok, oda is beledumálok, felveszem a cseh állampolgárságot, oda is beledumálok, ki legyen a miniszterelnök Csehországban. Mert ugye én úri gyerek vagyok... majd beledumálok. Meg még a csehek is befolyásolom. Ez valahogy egy kicsit számomra erkölcsi kérdés. Nem jogi, erkölcsi.” (1-es sz. beszélgetés, Szlovákia)

A külhoni magyarok anyaországi tényleges politikai részvételét természetesen strukturális-jogi adottságok és egyéni motivációk is befolyásolják. A jogi korlátok például Szlovákiában visszaszorítják a tényleges részvételt is, de érdekes módon az itteni diskurzusok és a politikai cselekvések közötti kapcsolat nem kimutathatóan egyirányú. Magyarán, szlovákiai magyar alanyaink nem kizárólag úgy érveltek a kettős állampolgárságból levezethető szavazati joggal való élés kapcsán, hogy „sajnos” nem tudnak a politikai kontextus miatt részt venni, hanem többször az is megfogalmazódott, hogy „nincs is igényük” arra, hogy részt vegyenek a magyar politikai harcokban. Nehéz eldönteni, hogy a magyarországi választásokon való részvétel diszkurzív távolítása Felvidéken oka vagy következménye a jogi adottságoknak.

A „beleszólni más dolgába” motívum a többi régióban folytatott beszélgetésben is visszaköszönt. Egyik vajdasági alany a szavazáson való lehetséges részvételén gondolkodva ki nem mondottan a korábbi kényelmes kívülálló szerepét sajnálja, míg végül arra jut, hogy mégsem szeretne részt venni/beleszólni mások életébe:

„Én szeretem a magyar politikát nézni, sose tudom, kire szavaznék, most se tudnám, hogy kire szavaznék, egészen addig, amíg el nem mennék szavazni. Csak azt tudom, kire nem

szetnék szavazni. De ő... valószínűleg, hogy nem megyek el. Pont ezért, mert nem szeretnék beleszólni a honfitársainknak - most már - az életükbe. Miért kéne beleszólni?" (4. interjú, Vajdaság)

A beleszólás körüli vélemények a másik vajdasági beszélgetésben is előjöttek, ahol egyrészt párhuzamot vontak a Horvátországban élő szerbek szavazati jogával, másrészt „megnyugtatták” a magyarországiakat, hogy a politikai apátia a vajdasági választásokon való részvételkor is tapasztalható:

A: "Egyébként én is azt mondanám, hát gondoljatok bele, hogy ha mondjuk Szerbiáról beszélünk. Beleszóljanak a Horvátországban élő emberek, meg a nem tudom kik zömével? Ha beleszól pár fecske az egy dolog, de hogy sokan? És közben nem él itt! Hát érinti [ez őket]? Nyilvánvalóan érinti, mert valamilyen nemzetstratégiája van az éppen a hatalmon lévő kormánynak, de nem úgy mint engem, nem úgy mint a mi nyugdíjunkt, a reformokat, vagy bármit amit csinál a kormány."

B: „Szeretném megnyugtatni azokat, akik Magyarországon élnek, hogy nem fogunk elmenni szavazni. Az itt élők nem mennek el az itteni szavazásokra sem sajnos a magyarok közül, egész biztos, hogy nem mennek el zömmel sokaságában.”(3. beszélgetés, Vajdaság)

A szlovákiai példa során ismertetett két érvrendszer (beleszólni következmények nélkül vs. erkölcsi kötelesség befolyásolni a magyarországi folyamatokat) az egyik erdélyi beszélgetésben is visszaköszönt. Sőt, itt már markáns aktuálpolitikai kicsengése is lett, illetve a felelősség és adózás kérdése a magyar-magyar migrációs folyamatok által árnyaltabbá is válik, hiszen az érvelés szerint alanyaink ugyan Romániában adóznak, ám az e pénzekből iskoláztatott gyereke már Magyarországon adózik. Ebben a láncszerű összefüggésben nem lehet azt mondani, hogy nem lenne következménye a magyarországi helyzetnek az erdélyi magyarokra.

„A: Van egy véleményem. Aki nem viseli a következményeket, az ne szavazzon! Tehát kinevezek egy kormányt, az megállapít adót, adócsökkentést, valamit, aminek én semmi következményét nem viselem. Tehát ne is szavazzon, aki nem ott él. Aki ott él, ott van lakhelye, az szavazzon.

B: Ez azért nem igaz...

A: Ez az én véleményem, neked más.

B: ... mert az én adópénzem, az lemegy Bukarestbe, abból a jó részét lenyúlja már a román állam, egy része pedig, van aki itt tanulunk, és egy része meg elmegy Magyarországra, és ott dolgozik. Tehát az én adópénzemből dolgozik, és Magyarországnak termeli a hasznot igazán. Vannak olyanok, akik ott dolgoznak. Tehát ilyen szempontból Magyarországnak haszna van belőlünk, aki...

A: Bocsnat, elég világosan fogalmaztam. Aki nem él ott, az ne döntsön az ottani helyzetről, így mondtam.

B: De másik, nagyon befolyásol minket Magyarországnak a politikai helyzete. Tehát nem mindegy az, hogy nekünk egy Gyurcsány vezeti Magyarországot, vagy pedig egy nem Gyurcsány vezeti Magyarországot. Tehát ilyen szempontból...

A: Hát, az persze, hogy nem mindegy.

C: És mivel jobb a nem Gyurcsány? Az küldi a leveleket, ha nem kéred.

B: Hát ebből a szempontból igazad van.” (7. beszélgetés, Erdély)

2.2. A külhoni szavazáson való részvétel percepciói

A szavazati jog elvi megítélése és tényleges lehetősége nem esik teljesen egybe. Több beszélgetésben is látens ellentmondás húzódik meg a szavazás lehetőségének elvi elutasítása (szavazni nem kellene, hiszen miért szóljunk bele mások életébe?) és testközeli praxisa között (ha már lehetővé vált, az újszerűség izgalmával mégis élni kellene vele). Ezt diszkurzíve különféle módokon oldják fel. Az egyik, kissé ironikusabb és távolságtartóbb stratégia szerint „ők” (értsd: a magyarországiak) akarták, hiszen valóban nehéz például Kolozsváron élve „győri dolgokról gondolkodni”. Ugyanakkor ehhez az érvehhez kapcsolódik az is, hogy a szavazás számszerűsített tétje valójában másfél mandátum:

„Nekem is folyamatosan Hofinak az a mondása jut eszembe, hogy a külföldi ne szavazzon arról, hogy én milyen rosszban éljek.” (3. beszélgetés, Vajdaság)

„Ha a magyar állam [kéretlenül] megengedte, hogy én döntsek, hogy ott mi történik az országban, ezzel élni kell.” (7. beszélgetés)

„Jogos hozzáállás, hogy tényleg, hiába kezdünk győri dolgokról gondolkodni, és győri dolgokról dönteni, hogy most távolságokról beszéljünk. (...) Tehát jelenleg minden erdélyi magyar állampolgár, és még akik addig lehetnek, elmenne szavazni, ugyanarra a pártra adná

le a szavazatát, és mindenki helyeselne, akkor egy és fél mandátumot tudna bejuttatni. Azért egy és fél emberke eléggé groteszk jelenet lehet.” (7. beszélgetés)

Egy másik vélemény-együttes szerint a szavazásnak nem is belpolitikai tétje van, hanem valójában Magyarország fennmaradásáról szól, ezért erkölcsi kötelesség is a szavazás.

„Mi az országra szavazunk tulajdonképpen, hogy az ország létezzen, és jó legyen” (4. beszélgetés, Vajdaság)

„A: Sokan támadnak minket azért, hogy milyen alapon akarunk mi szavazni, nem adózunk, nincs állandó bejelentett lakcímünk, és akkor tehát ilyen alapon.

B: De [ahogy] I. mondta, az ő nagyszülei, felmenői építették Magyarországot, és ez szerintem egy erkölcsi elégtétel” (5. beszélgetés, Kárpátalja)

Egy harmadik érvrendszerben a szavazás által a már eleve megosztott magyar belpolitika perszonalifikálódik, ezért nem lehet elfelejteni kinek köszönhető (az amúgy szimbolikusan és praktikusán szavazástól függetlenül sokat jelentő) új állampolgárság, így a *hála jegyében* mégis el kell menni szavazni.

„De általában tudják az erdélyiek, hogy van egyrészt a Fidesz, Jobbik, ami nemzeti. Van az MSZP, satöbbi. És inkább emberekhez kötik, tehát inkább Orbán Viktorhoz, Vona Gáborhoz kötik, és Mesterházyhoz kötik. (...) Általában nem ilyen szinten ismeri, hogy LMP, stb. hanem tudja azt, hogy van Orbán, van Gyurcsány.” (7. beszélgetés, Erdély)

„Én azért szeretnék élni vele, mert érzem, hogy ez a kormány, amely megadta nekünk ezt a szavazati jogot, elindított egy olyan fejlődési folyamatot Magyarországon, amit én legalább ezzel az egy kis szavazatommal szeretnék tovább támogatni.” (7. beszélgetés, Erdély)

„A vajdasági magyarok, ezt most már állíthatom, hogy egyértelműen jobban követik a magyar politikát, és bizony szimpatizálnak egyes pártokkal, úgy hogy most ők úgy érzik, hogy na végre eljött az ideje, hogy egy kicsit tehetnek a magyar politikáért valamit” (4. beszélgetés, Vajdaság)

Van, aki nem tudja feloldani a szavazás elvi lehetősége és tényleges gyakorlata közötti ellentmondást, vagy nem is létezik számára a választás lehetősége. Az ide tartozó résztvevők

racionális érvrendszert használva inkább azt hangoztatják, hogy mivel nem ismerik a pártokat és azok programjait, nem fognak élni a szavazati joggal.

„Nem tudom még [kire fogok szavazni], mert fizikai időm nem volt még ezzel foglalkozni, nem néztem át a pártokat, nem néztem utána a beszédeknek, pedig már az interneten nagyon sok mindent fel lehet keresni. Hogy ha úgy lesz, hogy tényleg alaposan átgondoltam, akkor biztosan elmegyek, tehát én nem akarok rosszul dönteni...” (8. beszélgetés, Erdély)

Ennek az érvrendszernek azonban ellentmond egy másik, miszerint a külhoni magyarok sok szempontból intenzívebben követik a magyarországi politikai eseményeket, mint a hazait, nem utolsósorban annak köszönhetően, hogy már évtizedes hagyománya van a magyar nyelvű tévécsatornák követésének. Ennek következtében a határon túli magyar nyelvű médiahasználatot a magyar állampolgári lét komoly előzményének tarthatjuk.

„Én úgy érzem, hogy én el fogok menni biztos szavazni, mert én követem a magyar politikát, amennyire tudom, sokkal jobban, mint a szerbet. Fele annyira se tudom a szerb politikát.(...) Otthon én csak magyar adásokat nézek például, és akkor így alakult a dolog.” (4. beszélgetés, Vajdaság)

„A: Az a kérdés, hogy az erdélyi magyarság mennyire van tisztában a magyarországi politikával.

B: Mind magyar tévét néznek.

A: Én is azt nézem.

B: Jobban ismerik a magyar politikát, mint a románt.”(7. beszélgetés, Erdély)

A tényleges politikai opcióra közvetlenül nem kérdeztünk rá, hanem úgy tettük fel a kérdést, ha elmegy szavazni, tudja-e, hogy kire fog szavazni. A kérdés tehát szándékosan nem volt egyértelmű, így érthető, hogy a válaszok egy része sem tért ki expliciten valamelyik pártra (annak ellenére sem, hogy többen úgy értelmezték, valamely párt nevét kellene mondaniuk). A fókuszcsoport fél-nyilvános keretei között a válaszokból – konkrét párt vagy politikus nevének megjelölése nélkül – a már említett „hálalogika” köszönt vissza. Szembetűnő volt, hogy sokkal markánsabban jelent meg az, hogy kire nem szavaznak. E válaszadási stratégiák háttérben több tényező is állhat. Egyrészt maga a fókuszcsoport beszélgetés jellege, ami egyszerre formális és informális, amely lehetővé teszi a nyilvános ellenkezést és a

vélemények összeütköztetését is, mely nehezítheti a résztvevők számára a nyíltabb politikai állásfoglalást. De feltételezhetjük azt is, a ki nem mondás háttérében egyfajta „képzelt egyértelműség” is működött, hiszen alanyaink azt feltételezhatték, hogy a jelenlevők között létezik egy közös tudás a tekintetben, hogy kire nem, és kire „illik” szavazni. Némi leegyszerűsítéssel azt lehet mondani a „Gonosz” nevén nevezése könnyebben megtörtént, mint a „Jó” elismerése, ami azonban jelentheti azt is, a „Jó” elismerése éppen a „Gonoszra” való rámutatás által történik. A „Gonosz” beazonosítása azonban nem túlságosan nehéz, és ha a szavazás témakörénél nem is volt mindig egyértelmű, a 2004-es sikertelen népszavazás emlékezete kapcsán vagy más vonatkozásokban már könnyen nevén neveztetett.

„Igen, nekem erről az a személyes véleményem, hogy ez egy ilyen jól burkolt marketing annak a pártnak, aki elindította ezt a folyamatokat, mert mindenki tudja, hogy neki köszönhetjük, s akkor tartozunk ezáltal, meg vele. Nyilván tudjuk, hogy nagyobb részt hova fognak menni azok a szavazatok, ami egyébként jó, én is támogatom így az ötletet.” (7. beszélgetés, Erdély)

„Én is úgy érzem, hogy ha én kapok a magyar államtól, nekem ezt valahogy viszonznom kell ezzel, hogy tudom, hogy elmegyek. (4. beszélgetés, Vajdaság)

„Az SZDSZ bejutott volna a parlamentbe kétszázezer szavazattal. Tehát mi bejuttathatunk ilyen dilipártokat oda szívatni őket.” (7. beszélgetés, Erdély)

Összegzés

A tanulmány áttekinti a többes állampolgársághoz kapcsolódó politológiai, jogi vonatkozások néhány sajátosságát, és néhány ország vonatkozásában röviden kitér ezek hatásaira. Írásunk második részében egy Kárpát-medencei fókuszcsoporthoz tartozó vizsgálat keretében azt vizsgáltuk, a könnyített honosítás által a külföldi magyarok hogyan vélekednek a magyarországi szavazásokon való részvételről.

A fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetések során a szavazati jog kérdésköre az egyik legintenzívebb diskurzust kiváltó témakör volt a résztvevők között. Mint ahogy az a fenti beszélgetésekből is látható, a határon túliak domináns magyar média-fogyasztásának köszönhetően ismerik a magyar belpolitikai folyamatokat, azonban ahogy az a beszélgetésekben is tetten érhető, leginkább kívülállókként szemlélik és értelmezik az ott történteket. Erre utal az is, ahogy

vélekednek a magyar belpolitikáról – a legtöbb esetben a saját országuk belpolitikai jellegzetességein keresztül ítélik meg a magyar belpolitikát: míg a Szlovákiában zajló beszélgetések résztvevői szerint a magyar belpolitika a szlovákiaihoz képest „áthiszterizált”, addig a vajdasági vagy kárpátaljai résztvevők szerint a magyar belpolitika „sokkal európaibb” a szerbhez és az ukránhoz képest. A beszélgetések dinamikájában a „beleszóljunk-e más dolgába” problémaköre jelentette a legnagyobb belső feszültséget – vagyis hogy ha élnek szavazati jogukkal, milyen alapon teszik azt. Itt egy törésvonal alakult ki a résztvevők között valamennyi fókuszcsoportban. A résztvevők egy része bauböcki értelmezésben az állampolgárság felvétele által „stakeholder”-ként határozták meg magukat. Érvként pedig az szerepelt, hogy nem mindegy, milyen kormánya van Magyarországnak és a kormány milyen politikát folytat a határon túliak irányába. Annak ellenére, hogy a médiafogyasztásnak köszönhetően tájékozottak a magyar belpolitikában, nem jelenti azt, hogy racionális érvek alapján, tehát a pártok programjait ismerve döntenek el, mire szavaznak. Ezek az érzelmi kötődések valamint az egyes pártok határon túliakkal kapcsolatban képviselt álláspontjainak ismerete hozza létre a „hála” illetve a „bosszú” szavazati intézményét.

A diaszporizálódással kapcsolatos tézisek esetében elmondható, hogy a szavazati joghoz kapcsolt érzelmi töltet, illetve önmagában a (nem kért, de kapott) szavazati jog sem oldja fel a „Mi” és az „Ők”, vagyis a magyarországi magyarok és a határon túliak közötti mentális korlátokat. Ezzel kapcsolatban a szlovákiai fókuszcsoport-beszélgetések során egy nagyon érdekes összefüggésre derült fény. Az ott készült beszélgetések során, egymástól függetlenül többször is megfogalmazódott a résztvevők között, hogy számukra nem csak a „beleszólni más dolgába” kérdés etikai vonatkozásai gátló tényezők abban, hogy részt vegyenek a magyarországi voksolásokon. Mivel a szlovák állampolgársági törvény által, ha felvennék és nyíltan vállalnák magyar állampolgárságukat, elveszítenék a szlovákot, amivel egyben a szlovákiai szavazati jogukat is megvonják tőlük. Mérlegelni kellene tehát, hogy melyik szavazati jog a „fontosabb”. Többen arra jutottak, hogy ebben az összefüggésben az, hogy Szlovákiában szavazhatnak, fontosabb, mivel a szlovákiai választójogukon keresztül tudják leginkább támogatni az ottani magyar pártokat, ami tágabb értelemben a szlovákiai magyar közösség érdekeit szolgálja.

A szavazati jogról kialakult diskurzusok alapján elmondható, hogy ez egyelőre nem erősíti a magyar politikai közösség felé való fordulást, illetve nem írja felül a „hazai” politikai

folyamatokban való részvétel lehetőségét. Azok, akik elmennek szavazni, főleg érzelmi alapon teszik ezt (hálából, vagy bosszúból), és ahogy a beszélgetésekből kiderült, főleg azért fontos nekik a részvétel, hogy ezt az érzésüket kifejezzék. Vagyis a beszélgetésekből arra következtethetünk, hogy abban az esetben, ha a következő választásokon nem lesz ennyire központi kérdés a határon túli magyarság és a hozzájuk fűződő viszony a magyarországi belpolitikában, az ő részvételük vagy nem részvételük sem lesz ennyire markáns kérdés. Mivel azonban elsősorban érzelmi alapú részvételről van szó, több időnek kell eltelnie és több magyarországi választásnak kell megvalósulnia ahhoz, hogy egyértelmű választ tudjunk adni.

Jegyzetek:

¹MARSHALL, Thomas: *Citizenship and Social Class*, University Press, Cambridge, 1950, 10-27. p.

²ARENDRT, Hannah: *The origins of totalitarianism*, Harcourt Brace, New York, 1966, 294. p.

³SPIRO, Peter J.: Dual citizenship as human right, *I-Con* 2010, Vol. 8., No 1., 119. p.

⁴Az első olyan állam Európában, mely a nőknek is szavazati jogot biztosított, Finnország volt 1906-ban. Őt Norvégia követte 1913-ban, majd a két háború közötti időszakban egyre több európai állam biztosította az általános választójogot állampolgárai számára: Nagy-Britannia, Ausztria, Németország, Svédország, Lengyelország és Csehszlovákia 1918-1919-ben, Magyarország 1920-ban, Spanyolország 11 évvel később, Olaszország 1945-ben, Görögország pedig 1952-ben. Svájc csak 1971-ben, Liechtenstein pedig 1984-ben tette ugyanezt.

⁵Az uniós országok esetében általános tendencia, hogy a helyi választásokon az adott államban állampolgársággal nem rendelkező, de az adott településen tartózkodó külföldi állampolgárok is részt vehetnek. Az európai parlamenti választásokon való részvételnek szintén nem feltétele, hogy az egyén annak az országnak az állampolgára legyen, amelyben szavaz.

⁶JOPPKE, Christian: Citizenship between De- and Re- Ethnicization, *European Journal of Sociology*, Vol. 44., No. 3., 2003, 435-442. p.

⁷Erről lásd: JOPPKE, Christian: *Citizenship and Immigration*, Polity Press, Cambridge, 2010; KING, Charles-NEIL J. Melvin: Diaspora Politics: Ethnic Linkages, Foreign Policy, and Security in Eurasia, *International Security*, Vol. 24, No. 3, 1999, 108-138 p.; COHEN, ROBIN: Global Diasporas: An Introduction, Seattle, University of Washington, 1997; BRUBAKER, Rogers: The 'diaspora' diaspora, *Ethnic and Racial Studies*, Vol.28, No 1, 2005, 1-19 p.; BUTLER, Kim D.: Defining Diaspora, Refining a Discourse, *Diaspora*, Vol. 10, No. 2., 189-219 p.

⁸JOPPKE: *i.m.*, 443-446. p.

⁹HAMMAR, Tomas: *Democracy and the Nation State: Aliens, Denizens and Citizens in a World of International Migration*, 1990, 125-130. p.

¹⁰BAUBÖCK, Rainer: Stakeholder citizenship and transnational political participation: a normative evaluation of external voting, *Fordham Law Review*, Vol. 75., Issue 5., 2395-2398 p.

¹¹BAUBÖCK, Rainer: Expansive Citizenship: Voting beyond Territory and Membership, *Political Science and Politics*, Vol. 38, No. 4., 2005, 683-668 p.

¹² *Uo.*, 684. p.

¹³Voting from abroad. The International IDEA Handbook. International Institute for Democracy and Electoral Assistance, Stockholm, 2007, 12. p.

¹⁴The International Covenant on Civil and Political Rights. UN,1966. Art. 25.: „Every citizen shall have the right and the opportunity, without any of the distinctions mentioned in article 2 and without unreasonable restrictions: (a) To take part in the conduct of public affairs, directly or through freely chosen representatives; (b) To vote and to be elected at genuine periodic elections which shall be by universal and equal suffrage and shall be held by secret ballot, guaranteeing the free expression of the will of the electors; (c) To have access, on general terms of equality, to public service in his country”

¹⁵International Convention on the Protection of the Rights of all Migrant Workers and Members of their Families. UNHCHR, 1990. Art. 41. Article 41.: „Migrant workers and members of their families shall have the right to participate in public affairs of their State of origin and to vote and to be elected at elections of that State, in accordance with its legislation. 2. The States concerned shall, as appropriate and in accordance with their legislation, facilitate the exercise of these rights.”

¹⁶Code of good practice in Electoral Matters. European Commission for Democracy through Law, 2002.

¹⁷GRACE, Jeremy: Challenging the Norms and Standards of Election Administration: Standards for External and Absentee Voting, IFES, 2007, 35-58. p.

¹⁸ARCONI, Elisa: Representation for the Italian Diaspora, *Democratic Audit of Australia*, 37/6, 2006, 4-7.p.

¹⁹ZINCONI, Giovanna – BASILI, Marzia: *Country Report: Italy*, EUDO Citizenship Observatory, 2010.

²⁰WATERBURY, Myra A: *From Irredentism to Diaspora Politics: States and Transborder Ethnic Groups in Eastern Europe*, Global Migration and Transnational Politics, Working paper no. 6, 2009, 4.p.

²¹RAGAZZI, Francesco – STIKS, Igor – KOSKA, Viktor: *Country Report: Croatia*, EUDO Citizenship Observatory, 2010, 17-20. p.

²²IORDACHI, Constantin: *Dual Citizenship and Policies toward Kin Minorities in East Central Europe*, In: *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*, Hokkaido University, 2004, p. 239–269.

²³EGERESI Zoltán: *Mozgalom a Jogokért és Szabadságért: Egy etnikai párt útja az európai liberálisokhoz*, *Pro Minoritate*, 2010/Tél, 175-189. p.

²⁴SMILOV, Daniel – JILEVA, Elena: *Country Report: Bulgaria*, EUDO Citizenship Observatory, 2010, 17-22. p.

²⁵Lopez Guerra érvelését idézi Bauböck: *Stakeholder citizenship*, 2438 p.

²⁶BAUBÖCK, Rainer: *Stakeholder citizenship*, 2440-2442 p.

²⁷SALAT, Levente: *A könnyített honosítás látható és várható következményeiről*, *Magyar Kisebbség*. 2013/3-4, 231 p.

²⁸BIEBER, Florian: *Dual Citizenship can be a solution not a problem*. In: *Dual citizenship for transborder minorities? How to respond to the Hungarian-Slovak tit-for-tat*, EUI Working Papers, RSCAS, 2010/75, 7.p.

²⁹Vö. PAPP Z. Attila: *Kisebbségi identitáskonstrukciók a kettős magyar állampolgárság által*, *Regio*, 2014/1 (megjelenés alatt) valamint VASS Ágnes: *How much citizenship matters?* ECPR Graduate Student Conference, University of Innsbruck (kézirat).

³⁰Szlovákiában, Ukrajnában, Romániában és Szerbiában, több helyszínen végzett fókuszcsoport beszélgetésekről van szó, melyek az egyszerűsített honosítás, a kettős állampolgárság és a szavazati jog témakörét járták körül.

³¹PAPP Z. Attila (szerk.): *Beszédből világ. Elemzések, adatok amerikai magyarokról*, Magyar Külügyi Intézet, REGIO Könyvek, Budapest, 2008; CSEPELI György: *Szociálpszichológia*. Osiris, Budapest, 1997, 526. p.; FOX, Jonathan: *Unpacking „Transnational Citizenship”*. *Annual Review of Political Science*, 2005, Vol. 8., 171–201. p.

³²L. például: Kettős állampolgárság: Gyurcsány hajthatatlan. Magyar Nemzet Online, <http://mno.hu/belfold/kettos-allampolgarsag-gyurcsany-hajthatatlan-1133861> (letöltve: 2013. január 26.)

³³CONWAY, Dennis – POTTER, Robert B. – GODFREY ST., Bernard: Dual citizenship or dual identity? Does transnationalism supplant nationalism among returning Trinidadians?, *Global Networks* 2008,. Vol. 8. Nr. 4. 373–397.p.